

Kommunal- og distriktsdepartementet

Din referanse: 23/2187-1

Vår referanse: 2023/33

Dato: 29.09.2023

NOU 2023:9 – Generalistkommunesystemet – hørings svar

Distriktsenteret er enig i utvalgets vurdering av at generalistkommunesystemet bør bestå, men med behov for en rekke tiltak for å møte utfordringene med kapasitet og kompetanse, som systemet og kommunen står overfor.

Distriktsenteret er enig i utvalgets analyse av at kompetanse- og kapasitetsutfordringene særlig rammer små distriktskommuner. Utvalgets analyser samsvarer godt med våre egne. Distriktskommunene er ulike og har ulike behov og utfordringer. Vi ser at flertallet av de minst sentrale kommunene utfordres som generalistkommune fordi de har få ansatte som skal ivareta mange roller og funksjoner. Disse kommunene har også utfordringer med å rekruttere fagfolk til stillingene sine og fagmiljø må ofte skapes gjennom interkommunale nettverk eller samarbeid.

Vi kjenner oss godt igjen i beskrivelsen av de geografiske forskjellene som finnes mellom ulike deler av landet, i utøvelsen og lovoppfyllelsen i samfunnsutviklingsrollen. Samtidig leverer mange av disse kommunene gode tjenester til sine innbyggere.

For Distriktsenteret er analysen av distriktskommuners forutsetninger og kommunen som samfunnsutvikler særlig relevant. Det ligger til grunn for våre høringsinnspill, som kan oppsummeres i følgende hovedpunkt:

- Det ikke er ett, men flere tiltak som må virke sammen og tilpasses lokale forutsetninger.
- I noen distriktsregioner og kommuner vil større kommuner være et aktuelt grep for å styrke kapasitet og kompetanse. I andre distriktskommuner og regioner vil andre tiltak være viktigere.
- Økt samarbeid mellom og samordning av nasjonale og regionale aktørers innsats og virkemidler er viktige tiltak for å styrke distriktskommuners kapasitet og kompetanse, og slik sikre generalistkommunerollen.
- Mer samordning, samarbeid og tilpasning av veiledning og bruken av økonomiske virkemidler vil kunne gi bedre og mer varig effekt av samlet ressursinnsats.
- Tiltak som retter seg mot kommuneorganisasjonen direkte må kombineres med fornyet og bred regional- og distriktpolitisk innsats. Det vil bidra til å styrke distriktskommuners forutsetninger for å ivareta generalistkommunerollen.

Under kommenterer vi utvalgets forslag på side 234-236 i rapporten.

14.4.1 Større kommuner

Distriktsenteret er enige i utvalgets vurdering av at større kommuner vil kunne bidra til å styrke kapasitet og kompetanse, og ivareta generalistkommunesystemet. Samtidig vet vi at distriktskommuner ikke er en ensartet gruppe, og har ulike forutsetninger. I noen distriktsregioner og kommuner vil større kommuner være et aktuelt grep, i andre regioner og kommuner vurderer vi andre tiltak som viktige. Som utvalget peker på; det er behov for flere tiltak samtidig, og at disse virker sammen.

Vi er enige i utvalgets analyse av små distriktskommuners utfordringer med å oppfylle lovkrav. Vi ser at små kommuneadministrasjoner kan ha særlige utfordringer med å fylle rollen som samfunnsutvikler.

Gjennom arbeidet med den siste kommunereformen hadde vi oppdrag med å bistå KMD og fylkesmennene i deres arbeid. Vi hadde også to oppdrag knyttet til kommunes rolle som demokratisk arena - Lokaldemokrati veilederen og Fremtidens lokaldemokrati i nye kommuner. Vår erfaring er at kommunene har behov for veiledning og prosesskompetanse når de står i store og krevende struktursaker. Distriktsenteret har bred kompetanse på medvirkning, planlegging og gjennomføring av lokale utviklingsprosesser. Vi kan derfor bidra med veiledning i eventuelle sammenslåingsprosesser i distriktskommuner.

14.4.2 Aktiv politikk for interkommunalt samarbeid

Distriktsenteret er enig i anbefalingen fra utvalget om at det bør føres en mer aktiv politikk for interkommunalt samarbeid. Flere kommuner bør samarbeide mer på planområdet, for eksempel gjennom etablering av interkommunalt plankontor.

Utvalget peker på et dilemma: at større kommuner, typisk regionsenterkommuner, kan vegre seg for å ville ta inn små kommuner i samarbeid. Vi mener det bør vurderes i hvilken grad dette er et reelt dilemma og hvordan politikk for interkommunalt samarbeid kan ivareta senterkommuners rolle som «ekstra drivkraft», til nytte for de små kommunene og regionen samlet. Dette kan være å se nærmere på hvordan økonomiske virkemidler, eksempelvis knyttet til inntektssystemet, kan bidra til gode interkommunale partnerskap. Vår oversikt over litteratur og eksempler på småbyutvikling i Distrikts-Norge kan være relevant her (Dahl, Handeland, Lyngaas, & Risnes, 2021). I tillegg vil vi peke på funn fra evalueringen av Byregionprogrammet om at myk infrastruktur (nettverk, møte- og delingsarenaer) gir bedre samhandling og at regionalt samarbeid i seg selv er kapasitetskrevene (Leknes, Onsager, Bayer, Haus-Reve, & Johansen, 2018).

Videre er vi enige i utvalgets forslag om at det må gis mer veiledning både om regelverk og forhold i samarbeidet som ikke gjelder regelverk. Distriktsenteret deltar i ressursgruppa for arbeidet med ny statlig veileder om interkommunalt samarbeid. Distriktsenteret mener det kan gi større effekt i kommunene om statlige og regionale aktører samordner seg i arbeid med å formidle veiledere, maler for samarbeidsavtaler og ikke minst gode eksempler fra andre kommuner.

Distriktsenteret vil sammen med Statsforvalter kunne bistå kommuner som planlegger interkommunalt samarbeid.

14.4.3. Redusert statlig styring

Distriktsenteret støtter utvalgets analyse av omfang og konsekvenser av statlig styring, og støtter anbefalingen om at denne bør reduseres. For små distriktskommuner vurderer vi at mindre statlig styring vil avlaste, og *utløse mer* kapasitet til utvikling og styrking av samspill med andre aktører. Mindre statlig styring vil gi mer rom for lokale tilpasninger og løsninger. Færre detaljkrav, eksempelvis knyttet til hvordan tjenester og tilbud skal organiseres og utføres, og økt fleksibilitet i utforming av ulike tilskuddsordninger vil bidra til å styrke distriktskommuners handlingsrom. Vi mener at utvalgets innspill om en gjennomgang av lov- og forskriftskrav også bør omfatte regelverk for statlige tilskuddsordninger. Her kan det ligge krav knyttet til organisering og kompetanse som hemmer samspill mellom lokale aktører, og kan gjøre det vanskeligere for små kommuner å ta gode ordninger i bruk i tråd med formål og behov. Det er også vår erfaring at nasjonalt forankrede ambisjoner og

mål om mer tverrsektorielt samspill for helhetlige og lokalt tilpassede løsninger, hemmes av et sektorisert virkemiddelapparat.

En videre konsekvens av sektorisert detaljstyring er omfattende rapporteringskrav, som i seg selv også kan være hemmende for innovasjon. Dagens krav om rapportering fremmer ikke handling eller innovasjon, da oppmerksomheten styres mot måltall for dagens situasjon. Det kan virke konserverende heller enn utviklende.

Statlig styring handler også om styring gjennom pedagogiske virkemidler. Vår erfaring er at kommunene har stor nytte av tilpasset veiledning nært koblet til bruk av økonomiske virkemidler. Slik er statlig styring med å styrke læring i kommunen og evnen til å se ulike virkemidler i sammenheng. Det forutsetter at det er tilstrekkelige ressurser hos støttespillerne til å kunne jobbe tettere på kommunen, og slik øke kommunens kapasitet og kompetanse.

Det har vist seg at dialog har betydning for forståelse og tillit, og bør i større grad erstatte brevskrivning (Brobakk & Gjertsen, 2023). Erfaringene fra prosjektet Distriktskommune 3.0 viser også at fravær av strenge krav til resultatoppgjør kan være hensiktsmessig, og likevel bidra til målet stat og kommune ønsker (Brobakk & Gjertsen, 2023). Bedre veiledning og mer dialog reduserer behovet for detaljstyring.

14.4.4 Tilrettelegge for at alle kommuner skal kunne ivareta sine oppgaver

Distriktsenteret støtter utvalgets vurderinger. Distriktskommuner med begrenset kapasitet har stor nytte av felles verktøy, tilrettede data- eller kunnskapsgrunnlag og tjenester alle kommuner kan benytte seg av. I likhet med utvalget understreker også vi behovet for å differensiere både materiell, veiledning, dialog og samarbeid slik at det passer kommunenes ulike behov og forutsetninger.

Distriktsenteret tilbyr distriktskommunene flere nettbaserte tjenester, samlet på nettsiden Guider, arbeidsmetoder og verktøy (Distriktsenteret, 2023).

Enkelplanlegging.no skal bidra til at små kommuner gjør gode valg og planlegger gode prosesser for kommuneplanleggingen ut ifra egne behov og ressurser (Distriktsenteret, 2023). Nettsiden veileder i minimumskravene til kommunalt planarbeid, og gir innspill om gode arbeidsmåter, kunnskapskilder og støttespillere. Veilederen har stort potensial for videreutvikling, men gitt brukerbehovene vil optimal framdrift og omfang kreve økt tilførsel av ressurser.

Vi legger også ved presentasjon vist i møte med Helse- og omsorgsdepartementet i august i år, der HOD ønsket innspill om hvordan kommuner med begrenset kapasitet i større grad evner å ta i bruk eksisterende veiledere o.l.

14.4.5 Særskilt oppfølgingsordning

Dersom den foreslåtte utredningen gjennomføres, mener Distriktsenteret den må ta utgangspunkt i distriktskommunenes kjennetegn og forutsetninger. Utredningen må ikke avgrenses til å vurdere kommunenes tjenesteleveranse, men også rollen som samfunnsutvikler.

Uavhengig av om det innføres en særskilt oppfølgingsordning for utvalgte kommuner, mener vi at det er behov for samordning og koordinering av virkemidler og aktører. Vi vet fra egne utviklingsprosjekter at det oppnås gode resultater når kommune og virkemiddelaktører arbeider godt sammen. De viktigste aktørene på «laget rundt kommunene» er fylkeskommunene og statsforvalterne. De har ansvar som favner flere sektorer og sektoroverskridende ansvar, de har virkemidler, veilednings- og samordningsroller og tilbyr relevant

kunnskapsgrunnlag. Distriktsenteret er også en del av dette laget. Vi har kunnskap, verktøy, prosesskunnskap og formidlingsarenaer som supplerer fylkeskommunen og statsforvalteren, og som sikrer læring og deling på tvers av geografi. Innovasjon Norge, Husbanken, KS er også viktige utviklingsaktører for distriktskommunene som bør inngå i et samlet og koordinert innsats.

Vi mener det er ressurs- og formålseffektivt at fylkeskommuner, statsforvaltere, Distriktsenteret og gjerne KS, IN og Husbanken regionalt, i større grad organiserer seg i veilednings- og bistandsteam rundt de små distriktskommunene. Det vil også gjøre det lettere å se virkemidler kommunen kan benytte seg av i sammenheng. Erfaringen vår fra prosjektet «Veiledningspilot for samfunnsutvikling» er at Distriktsenterets bidrag som koordinator og pådriver var svært avgjørende for resultatet (Lysø, Carlsson, Sletterød, & Øyum, 2022). Vi mener at denne koordinator- og pådriverrollen er vesentlig for å oppnå ønsket effekt av framtidige veilednings- og bistandsteam rundt distriktskommunene.

Distriktsenteret mener regionale aktører må være bevisste på behovet for differensiering av tiltak rettet mot distriktskommuner. Differensiering handler etter vår vurdering også om geografiske differensieringer. Som eksempler kan nevnes tiltakssonen i Nord-Troms og Finnmark, og flere fylkeskommuner sin distriktsatsing som differensierer virkemidlene i tillegg til veiledningen. Distriktskommuner bør selv være med å utforme tiltak og tilbud rettet mot dem slik at involveringen skjer på deres premisser.

Statsforvalteren i Møre og Romsdal, Møre og Romsdal fylkeskommune og Distriktsenteret har sammen utarbeidet et fagprogram for politikere om samfunnsplanlegging. Utvalgte distriktskommuner i fylket får tilbud om opplæring og oppfølging tilpasset kommunen gjennom hele valgperioden. Målet er å bevisstgjøre de folkevalgte om deres rolle som samfunnsutvikler og øke kunnskapen om strategisk planlegging. Kommunedirektørene og kommunalsjefene skal også delta. Gevinster er bedre forståelse av de ulike forvaltningsorganenes rolle, og mer innsikt i kommuneplanlegging. Distriktsenterets rolle i dette arbeidet er å bidra med prosesskompetanse og kunnskap om å fremme lokal utviklingskraft.

14.4.6 Tilstrekkelige og forutsigbare rammer og inntektssystemet

Distriktsenteret støtter utvalgets anbefalinger om at tilstrekkelige og forutsigbare rammer er avgjørende for å opprettholde generalistkommunesystemet.

14.4.7 Veiledningsrollen til fylkeskommunen

Distriktsenteret er enig i at veiledningsrollen til fylkeskommunen bør tydeliggjøres og det bør gis mer praktisk bistand til kommunene i deres planleggings- og utviklingsarbeid der kommuner mangler kapasitet og kompetanse.

Distriktsenteret har formelle samarbeidsavtaler med 8 av 10 fylkeskommuner og vi bidrar sammen med fylkeskommunene i flere utviklingstiltak overfor distriktskommunene. Vi erfarer at fylkeskommunens fagpersoner har behov for nettverk hvor de kan dele erfaringer på tvers av fylkene og få svar på utfordringer. Vi drifter et digitalt læringsnettverk for fylkeskommunene og statsforvalterne, og i løpet av høsten publiserer vi temaside beregnet for ansatte i fylkeskommunene på www.distriktsenteret.no. Vi stimulerer ansatte i fylkeskommunen til å ta i bruk våre guider til utviklingsarbeid (Distriktsenteret, 2023), og gir veiledning i hvordan de kan bruke velprøvde arbeidsmetoder og verktøy.

Distriktsenteret og Trøndelag fylkeskommune samarbeider om og samfinansierer et utredningsoppdrag som skal se på distriktssatsinger generelt, og Trøndelag sin spesielt, som utgangspunkt for å svare på hvordan slike samarbeid (horisontalt og vertikalt) kan rigges for å være bærekraftig over tid. Det er viktig at slike prosjekt og erfaringer dokumenteres og spres til andre fylker. Her kan Distriktsenteret spille en viktig rolle.

Distriktsenteret vil understreke at statsforvalternes veilederrolle også er svært viktig. Selv om statsforvalterne først og fremst er sektormyndighet, tilsynsorgan og samordner, bidrar de også med veiledning til kommunene på en rekke områder. Statsforvalterne har god kompetanse på kommunal styring og planlegging, som kommunene kan benytte seg mer av. I planprosesser erfarer vi at dialogen med statsforvalter i større grad bør komme tidlig, framfor høringssvar på ferdige planer.

Det finnes eksempler på fylkeskommuner og statsforvalterembeter som har en samordnet og forsterket innsats mot distriktkommuner, jf. fagprogrammet beskrevet i pkt 14.4.5. Distriktsenteret erfarer at det den siste tiden er flere gode prosjekt i enkelte fylker initiert av fylkeskommune og statsforvalter som tar generalistkommuneutvalgets og demografiutvalgets funn og anbefalinger på alvor, men at det vil være en utfordring å komme forbi prosjektorganisering til mer varige arbeidsformer mht. fylkeskommunen og statsforvalters innsats. Vi vurderer at det er behov for styringssignaler om denne type samarbeid i oppdrags- og tildelingsbrev.

14.4.8 Samordning av planer

Vi mener at regionale planer i større grad bør ta hensyn til distriktkommunenes særpreg, utfordringer, sentralitet og kapasitet. De kommunale planene peker ut retning og prioriteringer lokalt, som kan dras i andre retninger og vannes ut dersom de ikke understøttes i regionale planer. Vi mener det er viktig at kommunene blir godt involvert i de regionale planprosessene.

Distriktsenteret er enig i utvalget sine betraktninger rundt at staten innenfor noen spesialiserte tjenesteområder i større grad enn i dag kan bidra med bistand til kommunene, eksempelvis i form av felles verktøy, tilrettede data- eller kunnskapsgrunnlag og tjenester alle kommuner kan benytte seg av. Dette arbeidet bør gjøres i samarbeid med fylkeskommunene og andre regionale sektormyndigheter. Distriktsenteret mener i tillegg at sektormyndigheten burde gjennomgå sine retningslinjer og veiledere, og gjøre de enklere å bruke for kommunene. Det meste av veiledningsmaterialet er generelt, og differensierer ikke på om kommunens innbyggertall er 50.000 eller 500.

Kommunen er i dag lokal planmyndighet, så Distriktsenteret mener det er unødvendig å foreslå at hovedansvaret er samme sted. Isteden bør det legges mer vekt på resultatene av planlegging og god lokal samfunnsutvikling.

14.4.9 Opplæring, veiledning og rammevilkår for god styring og ledelse

Vi er enige i utvalgets analyse.

Kommuneloven beskriver at folkevalgte skal styre gjennom plan, og samfunns- og arealplanlegging er et sentralt virkemiddel for å styre utviklingen av kommunens oppgaver. Vi mener administrasjonen og folkevalgte bør sette av tid sammen for å få innsikt i kunnskapsgrunnlaget, sondering av politiske veivalg og strategier, avstemme i forhold til økonomi, og til slutt gjøre de riktige prioriteringene. Tjenesteområdene er en naturlig del av dette arbeidet, og oppfølgingen skal vises i handlingsplaner, økonomiplan og årsbudsjett.

Distriktsenteret lanserte i september nettsiden www.enkelplanlegging.no. Behovet for bedre veiledning som beskriver stegene i det kommunale plansystemet kom frem i arbeidet med Distriktskommune 3.0 (Brobakk & Gjertsen, 2023). Forskerne peker også på at kommunes planstruktur- og system kan gjøres relativt enkelt og samtidig oppfylle lovkravene, og gir kommunene stor handlefrihet til å utarbeide planer som dekker kommunens behov. En gjennomgang av delegeringsreglementet har flere fordeler: tegne et tydeligere bilde av rollefordelingen i kommunen, redusere antall enkeltsaker politikerne er involvert i, og frigjøre kapasitet blant de folkevalgte som heller kan benyttes til planarbeid og strategisk ledelse (Brobakk & Gjertsen, 2023).

Distriktsenteret mener at politisk og administrativ ledelse i mange distriktskommuner ville hatt nytte av praksisrettete ledelses- og organisasjonsutviklingstiltak, gjennom nettverk og i samarbeid med aktører fra fylkeskommunen, statsforvalter, KS, Distriktsenteret og andre. Vår erfaring er at likemannslæring i nettverk med like kommuner og utfordringer gir resultater.

14.4.10 Styrket innsats for innovasjon, omstilling, digitalisering - samarbeid med frivillig sektor, næringsliv og andre lokale krefter

Distriktsenteret er enig i utvalgets analyse.

En fersk utredning peker på hva som kan bidra til å utløse mer innovasjon i distriktskommunene: forsterke kommunenes egne ressurser for å drive nyskaping lokalt, og forsterke koblinger mellom aktørene rundt kommunene for å skape et felles lag som støtter og tilrettelegger for lokal nyskaping (Designit; Menon Economics; Travers, 2023). Distriktsenteret anbefaler at konseptforslagene og tiltakene i rapporten testes ut i noen distriktskommuner, og vi kan bidra i planlegging, gjennomføring og evaluering. Uttestingen må også omfatte skalering av gode modeller til flere lokalsamfunn.

Slik testing vil utfordre rollene til statsforvalterne og fylkeskommunene. De bør delta aktivt i distriktskommunene sitt nyskappingsarbeid, og bidra slik at distriktskommunene blir premissgivere for å finne de løsningene som passer de best. I Statsforvalternes oppdragsbrev bør de oppfordres til å bidra i arbeidet med å finne gode løsninger, og om mulig unngå å legge begrensninger i innovasjonsprosesser som tilsynsmyndighet.

At små kommuner får mulighet til å være premissgiver for forskning og kunnskapsutvikling er også et grep som kan fremme innovasjon i distriktene. Det er få forskningsprosjekter hvor distriktskommuner setter agendaen og er delaktige med-forskere. Det er mange årsaker til det, bl.a. mangel på tilgjengelige forskningsmidler, lav interesse blant forskere for distriktskommuners kunnskapsbehov, og kommunenes evne til å delta aktivt i forskningsprosjekter. I uttesting er det viktig å lytte til erfaringene hos de distriktskommunene som har hatt en sentral rolle i forskningsprosjekter.

Distriktsenteret mener også at tillitsreformen og forsøkskommuneordningen gir rom for å finne gode lokale løsninger. Tillitsreformen handler bl.a. om forenkling av søknadsprosesser og rapportering. Lykkes man med det, bør det kunne frigjøre kapasitet i kommunene til å drive utviklingsarbeid. Det kreves administrative ressurser for å lede og gjennomføre gode innovasjonsprosesser, helt fram til innføring av nye løsninger i drift og gevinstrealisering. Administrative ressurser med trening i innovasjonsarbeid er en knapphetsfaktor.

Forsøkskommunene skal teste ut nye måter å løse oppgaver på gjennom unntak fra regelverk. Distriktskommuner har smådriftsfordeler som gir anledning til å utforske forenkling av en del prosesser, gjøre omdisponeringer, og ta i bruk lokale ressurser på nye måter. Det er ønskelig at forsøksordningen blir tilgjengelig for distriktskommuner på deres premisser. I tillegg mener Distriktsenteret at distriktskommunene sine flaskehalsar som kapasitet, kompetanse, utviklingsledelse og utviklingskultur må utfordres i arbeidet med å prøve ut nye arbeidsmetoder.

Kapasitet og kompetanse er ikke eksempler på tiltak i eksempelsamlingen som skal være til inspirasjon (KDD, 2023).

Regjeringen varslet i revidert budsjett i vår at de vil revidere og utvikle kriteriene i omstillingsordningen, slik at en kan sette inn ressursene der de gir best resultat og at målet om bedre utviklingsevne må få større vekt enn i dag. Distriktsenteret deltar i Innovasjon Norges arbeid med å utvikle indikatorer og parametere for utviklingsevne. Regjeringen peker på at våre metoder for rådgiving om arbeid med samfunnsutvikling kan være nyttig verktøy for fylkeskommunene i arbeidet med omstillingsprogrammet (Meld. St. 27 (2022-2023), 2023).

Distriktsenteret har spisskompetanse om hvordan kommuner i praksis kan utløse og gjennomføre samarbeid med frivillig sektor, næringslivet og andre. Utredninger og praksiseksempler finnes på nettsiden vår (Distriktsenteret, 2023). Tips og råd om planlegging og praktiske metoder for gjennomføring av medvirkningsprosesser er samlet i digital verktøykasse (Distriktsenteret, 2023). I tillegg inneholder alle temaside på www.distriktsenteret.no rapporter og eksempler som er produsert for å utløse handling i distriktskommuner, som skal bidra til den styrkingen som utvalget peker på.

14.4.11. Bolig-, utdannings-, nærings- og distriktpolitikk

På dette punktet gjengir vi sammendraget av vårt hørings svar til Demografiutvalget, med tillegg på bakgrunn av oppdatert kunnskapsgrunnlag:

Den viktigste nasjonale innsatsen for å sikre bærekraft i hele landet og møte demografiutfordringene i distriktene vil fortsatt være innretningen av inntektssystemet, utdanningssystemet, satsing på digital og fysisk infrastruktur og differensiert arbeidsgiveravgift. Distriktsenteret mener, i likhet med utvalget, at det også er behov for en forsterket satsing i boligpolitikken og for mer nytenking, innovasjon og eksperimentering med nye virkemidler.

Våre anbefalinger er:

- En offensiv satsning på digital infrastruktur og på smart mobilitet
- Utvikle et mer variert arbeidsmarked gjennom å bruke lokaliseringspolitikken, utnytte muligheter for stedsuavhengig arbeid, flere praksis- og hospiteringsplasser, styrke regionale traineeordninger mv.
- Et desentralisert og fleksibelt opplærings- og utdanningssystem som bidrar til tilgang på relevant kompetanse. Utdanningstilbud som er tilpasset regionalt nærings- og arbeidsliv. Utdanningsvalgene til unge i distriktene skiller seg fra utdanningsvalgene til ungdommer i mer sentrale strøk (Rye, 2021).
- En forsterket og strategisk satsing på å utvikle mer variasjon og dynamikk i boligmarkedet i distriktene. Distriktsenteret anbefaler en satsing langs to hovedspor: tiltak som møter små distriktskommuners markedsutfordringer og tiltak som møter kommunenes utfordringer med kapasitet og kompetanse i utviklingsarbeid. Vi viser til kommende sluttrapport fra prosjektet Aldersvennlige boliger og bomiljø i distriktene, med innspill til stat, fylkeskommuner, bransjeaktører og kommunene selv (Husbanken og Distriktsenteret, 2023).
- Et forsøks- og utviklingsprogram for tjenesteinnovasjon i distriktene
- Et program for systematisk utprøving av nye tiltak i distriktpolitikken – herunder bruk av distriktene som «innovasjonslab»
- Kommuner og fylkeskommuner må i større grad omtale innvandrere i strategisk planlegging (Mellingen, 2023).

- Fylkeskommunene må ta en forsterket og koordinerende rolle med å støtte til de minste distriktskommunene i arbeidet med integrering, dette gjelder også samordning internt i fylkeskommunen og mellom kommuner.
- en offensiv satsing på å rigge mottaksapparat for tilflyttere i distriktskommuner (Mellingen, 2023).

14.4.12 De mest perifere og sårbare kommuner i nord

Vi støtter utvalgets analyse og vurderinger. Vi mener at både fylkeskommune og statsforvalter bør ta initiativ og gi økonomisk støtte til at flere kommuner får prøvd ut samarbeidskonstellasjoner over lengere tid. Distriktsenteret har gjennom flere år etablert samarbeidsrelasjoner med Troms og Finnmark fylkeskommune, Statsforvalter i Troms og Finnmark og mange kommuner i fylket. Vi har god innsikt i forholdene i de sårbare kommunene i nord og bidrar gjerne inn i konkret samarbeid på dette feltet.

Distriktsenteret har erfaringer fra prosjektene Distriktskommune 3.0 (Brobakk & Gjertsen, 2023) og Veiledningspilot for samfunnsutvikling (Lysø, Carlsson, Sletterød, & Øyum, 2022) som vil være nyttig å bringe inn i dette arbeidet. Flere kommuner i Troms og Finnmark deltok i Veiledningspilot for samfunnsutvikling, der et felles team fra Distriktsenteret og fylkeskommunen bistod den enkelte kommune gjennom konkret utviklingsarbeid over 2-3 år. Erfaringene fra dette prosjektet brukes og videreutvikles i arbeidet med tre bygdevekstpiloter i Finnmark og to i Trøndelag.

Vi vil også understreke at for små kommuner i nord er det særlig viktig at innvandrernes medbrakte kompetanse blir tatt i bruk, da arbeidskraftsbehovet er stort og innvandrere utgjør en stor del av befolkningen i mange kommuner, se innspill i pkt 14.4.11.

Hilsen
Distriktsenteret

Marit Lofnes Mellingen
Direktør (sign.)

Vedlegg: Presentasjon vist i dialogmøte mellom HOD, KDD, Distriktsenteret, Statsforvalter og fylkeskommune i Møre og Romsdal

Referanser

- Angell, E. (2021). *Regionale myndigheters veiledning av distriktskommuner*. Bergen: NORCE Samfunn.
- Brandtzæg, B. A., Lunder, T. E., Aastvedt, A., & Leikvoll, G. K. (2020). *Små distriktskommuners deltakelse i innovasjonsvirkemidler*. Bø i Telemark: Telemarkforskning.
- Brobakk, J., & Gjertsen, A. (2023). *Forenkling eller forbedring? Plankultur som grunnlag for strategisk samfunnsutvikling i de minste kommunene. Sluttrapport fra prosjektet Distriktskommune 3.0*. Trondheim: Rurales - Institutt for rural- og regionalforskning.
- Båtevik, F. O., Gjerstad, B., Grimsrud, G. M., Johannessen, Ø. L., Netteland, G., Nødland, S. I., . . . Vedøy, G. (2019, Desember 4). Gjestar som blir? Arbeidsinnvandring som utfordring for kommunar på Vestlandet. *Tidsskrift for velferdsforskning*, ss. 285-297. doi:<https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.2464-3076-2019-04-02>
- Dahl, I., Handeland, M. W., Lyngaas, G., & Risnes, T. (2021). *Småbyutvikling i Distrikts-Norge: oversikt over litteratur og eksempler*. Sandnessjøen - Sogndal - Steinkjer: Distriktsenteret.
- Designit; Menon Economics; Travers. (2023). *Hvordan skape mer innovasjon i distriktskommuner?* Designit; Menon Economics; Travers.
- Distriktsenteret. (2023, September 22). *Guider, arbeidsmetoder og verktøy*. Hentet fra <https://distriktsenteret.no/guider-og-verktoy/>
- Distriktsenteret. (2023, September 22). *Medvirkning og involvering*. Hentet fra <https://distriktsenteret.no/fagomrader/medvirkning-og-involvering/>
- Distriktsenteret. (2023, September 22). *Strategisk kommuneplanlegging for distriktskommuner*. Hentet fra <https://www.enkelplanlegging.no/>
- Husbanken og Distriktsenteret. (2023). *Aldersvennlige boliger og bomiljø i distriktene: sluttrapport*. Husbanken og Distriktsenteret.
- KDD. (2023). *Tillitsreformen: eksempler på tiltak*. Oslo: Kommunal- og distriktsdepartementet.
- Leknes, E., Onsager, K., Bayer, S. B., Haus-Reve, S., & Johansen, S. (2018). *Evalueringen av utviklingsprogrammet for byregioner*. Stavanger - Oslo: International Research Institute of Stavanger og Oslo Met.
- Lysø, R., Carlsson, E., Sletterød, N.-A., & Øyum, L. (2022). *Følgforskning av Veiledningspiloten: sluttrapport*. Trondheim: SINTEF Digital .
- Meld. St. 27 (2022-2023). (2023). *Eit godt liv i heile Noreg - distriktpolitikk for framtida*.
- Meld.St. 24 (2022-2023). (2023). *Fellesskap og meistring: bu trygt heime*.
- Mellingen, M. (2023, Mai 5). Kommunene må ta vare på arbeidsinnvandrerne. Hentet fra <https://www.kommunal-rapport.no/kronikk/kommunene-ma-ta-vare-pa-arbeidsinnvandrerne/151116!/>
- Rye, J. F. (2021). *Distriktsungdom og utdanning: studievalg, forløp og arbeidsmarkeder*. Trondheim: Norges teknisk naturvitenskapelige universitet (NTNU).

Søholt, S., Tronstad, K., & Vestby, G. M. (2015). *Syssetting av innvandrere – regionale muligheter og barrierer for inkludering*. Oslo: Norsk institutt for by - og regionforskning.

Vareide, K., Storm, H. N., & Grønn, J. F. (2022). *Evaluering av ordningen med regional omstilling*. Bø i Telemark: Telemarksforskning.